Эгленджели граммаатика

Джанкой районы
Победное коюю I-III басамакълы
умумтасиль мектеби
къырымтатар тили ве эдебияты оджасы
Мустафаева Тензиле Фозиловнанынъ
иш теджрибесинден

Джанкой районы 2010 с.

МУНДЕРЕДЖЕ

1. **Тапмаджалы булмачалар**
2. **Анаграммалар**
3. **Бу исимлер ичинде башкъа исимлер «сакъла нгъан»**
4. **Басамакълардан тюшкенде, Ким чокъ сез дж ыяр?**
5. **Чайнворд**
6. **«Онлукълар» булмачалары**
7. **Тапмаджалы икяелер**

1. Тапмаджалы булмачалар

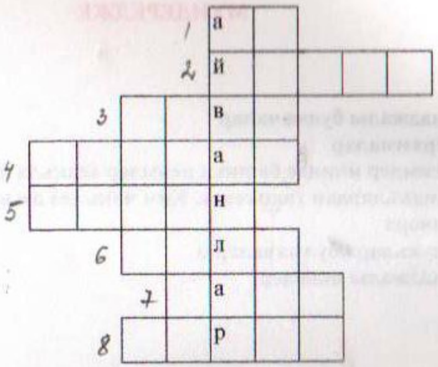

1. Дёрттир онынъ аягъы
   Демир мыхлы туягъы,
   Мензильге япыштырыр
   Таштан къатты туягъы.
2. Иип киби созулыр,
   Басым киби джайылыр,
   Бакъсанъ эви корюнмез,
   Шу дакъкъасы джоюлыр.
3. Дёрт аякълы лап-лап,
   Кийиз териси къаплап,
   Эки орькечи донъ-донъ,
   Бир былгъавуч.
4. Дерелерни долаша,
   Дагълар, ташлар улаша,
   Кучю иле кечине
   Джанавар айван дениле.
5. Бир тоймазым бар, бутюн эвни ёрта,
   Токътамай чувал, торбаларны йырта.
6. Марамамнынъ уджу бадем,
   Бадем недир? Шаан недир?
   Еди йыл къурсакъта ятар,
   Бу джанавар озю недир?
7. Ешиль атлас Сувгъа батмаз.
8. Биз киби кирер,
   Фырчы киби букюлир,
   юварлатсанъ ашагъы
   Къарпыз киби тыгъырыр.

Джевабы: 1. Ат 2.Йылан 3. Деве 4. Арслан 5.Сычан 6. Филь 7. Бакъа

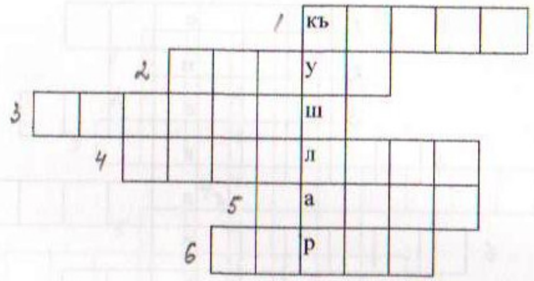

1. Къыштан къоркъмай, секире,
   Къар ве сувукъ кетире.

2. Тобан тёшевли ерде
   Мен акъ «топчыкъ» яратам.
   Кунь къонайым дегенде
   Дамгъа минип мен ятам.

3. Къулагъы, козю мышыкъынкине ошай,
   Куньдюз юкълай, гедже ашай.

4. Къанаты арыкъ,
   Къуйругъы ярыкъ.

5. Сув устюнде тавлана,
   Сув тюбюнден авлана.

6. Бир огълум бар,
   Агъызы кемиктен,
   Сакъалы эттен.

Джевабы: 1. Къаргъа 2.Тавукъ 3.Мияв къущ 4.Къарылгъач 5.Папий 6.Хораз

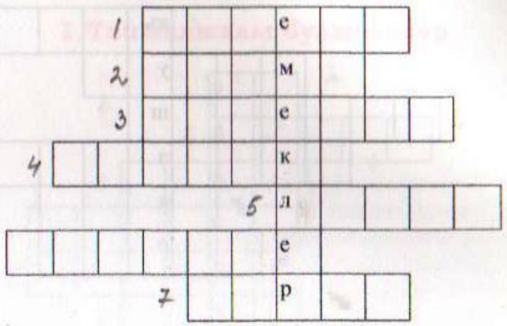

1. Асты хасыр,
Устю хасыр,
Ичи исе май къокъур.

2. Къалачланып онъаргъан,
Къатмерленип бурулгъан,
Ашап корьсенъ билирсинъ:
Эти ичине догъралгъан.

3. Сары сувда сандал ойнай.

4. Алла - алла алямет,
Ичи толу къыямет.
Акъ салдым, къызыл алдым,
Пек лезетли бу нимет.

5. Къашыкъ устюнде ятам
Аякъларым узатам.

6. Белини бувгъан,
Сувгъа чомгъан.

7. Опладым, опладым,
Тос-томалакъ топладым.

Джевабы: 1. Колете 2. Бурма 3. Чиберек 4. Отьмек 5. Лакъша 6. Макъарне 7. Сарма

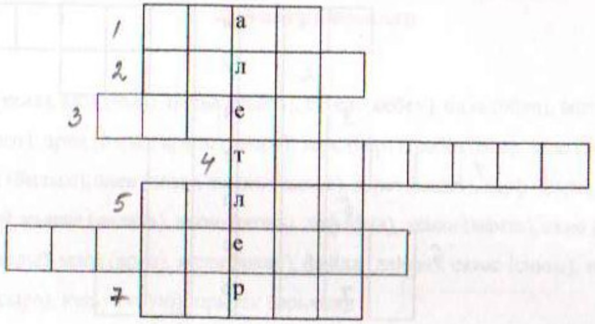

1. Бир кичкене къамбырчыкъ,
Язда къырар къамышчыкъ.

2. Дагъгъа барса, къутура,
Эвге кельсе, отура.

3. Агъызы ёкъ, пичен ашай.

4. Тишлери чокъ, тишлемей.

5. Язда яйлада ойнай,
Къышта азбарда юкълай.

6. Эки дане дудагъым бар,
Агъызым мых чыкъарыр,
Юфкъа демир, тель олса,
Кесип тюшюрмеге ярар.

7. Бир огюзим бар,
Озю къаза, озю курей.

Джевабы: 1. Оракъ 2. Балта 3. Сенек 4. Тырнавуч 5. Чалгъы 6. Кельпеден 7. Бувгъу

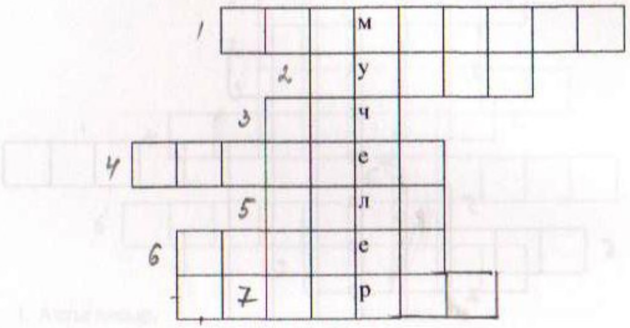

1. Ай беш огъул, беш огъул,
   Эки анада бешер огъул.
   Тюслери бир, бойлары башкъа,
   Эписининъ ады бар.

2. Аягъы ёкъ, къолу ёкъ,
   Хабердар озю.
   Анълагъангъа айтаджакъ
   Бар бир сёзю.

3. Догъгъандан берли котерип юрем,
   Не олгъаныны билем,
   Сайысыны бильмейим.

4. Эки агъа - къардаш ян-яныша отура,
   Бири-бирини корьмей.

5. Дост ве душман арттыра,
   Чешит шейлер айттыра.

6. Биз, биз эдик, биз эдик
   Отуз эки къыз эдик.
   Бир тахтагъа тизильдик
   Бирер-бирер узюльдик.

7. Эки араным бар,
   Ортасында бир диреги бар.

Джевабы: 1. Пармакълар 2.Дудакъ 3.Сач 4.Козьлер 5.Тиль 6.Тишлер 7.Бурун

2. Анаграммалар

Аякъ (къая), аюв (юва), бакъа (къаба), бенек (кебен), бала (абла), ватан (таван), тюс (сют), арпа (пара), арыш (шыра), терс (серт), саба (баса), келе (леке), сельби (бильсе), алев (лева), ачыкъ (чыкъа), давет (авдет), зарф (фарз), иджра (риджа), къавал (авлакъ), къюю (оюкъ), лаф (фал), заман (намаз), окне (коче), салы (аслы), маса (асма), яшав (яваш), файда (дайфа), сюме (сюем), таз (зат), сары (сыра), юкъу (къую), орьнек (орькен).

3. Бу исимлер ичинде башкъа исимлер «сакълангъан»

Оларны тапынъыз.

Акъай, антер, аскер, аяз, бадем, балкъурт, босагъа, дава, денъиз, ёлбашчы, ёлджу, ёсун, имдат, ираде, ишчи, йылан, кемане, къулакъ, комюр, коток, къаве, къалем, къаравул, къардаш, къартоп, къаранфиль, къоба, къокъу, къоранта, къорай, къыркъаякъ, лескер, лугъат, маариф, маймун, макъат, мана, манълай, мермер, невбет, одаман, одун, сайгъы, садакъат, сазагъан, санаат, соба, тава, тиш, унер, чаршаф, чатал, эвлят, эджан, юзюк, эджель, ярдым.

4. Басамакълардан тюшкенде, ким чокъ сёз джыяр?

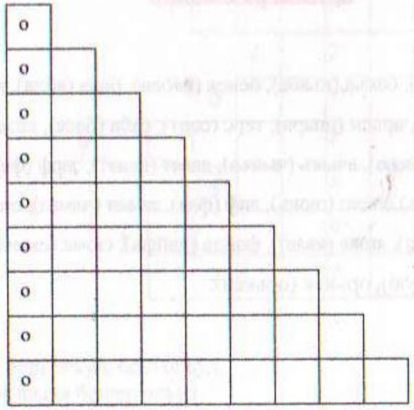

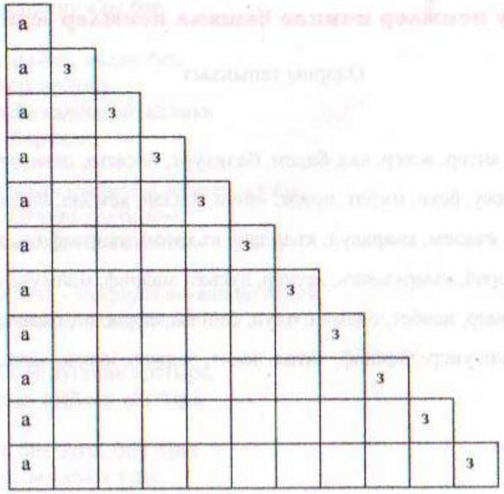

5. Чайнворд

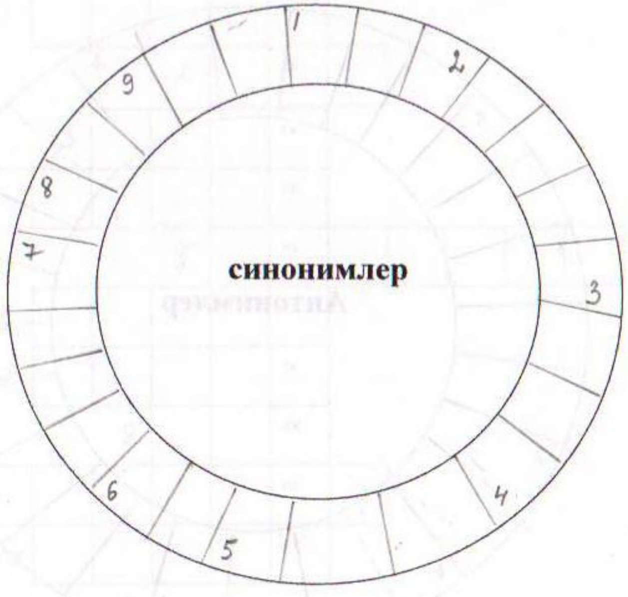

1. омюр
2. саф
3. зарар
4. мурат
5. дагъ
6. адисе
7. исим
8. лезет
9. себеп

Джевабы: 1. аят; 2.темиз; 3.зиян; 4.ниет; 5.тав; 6.вакъиа; 7.ад; 8.дам; 9.мана

Чайнворд

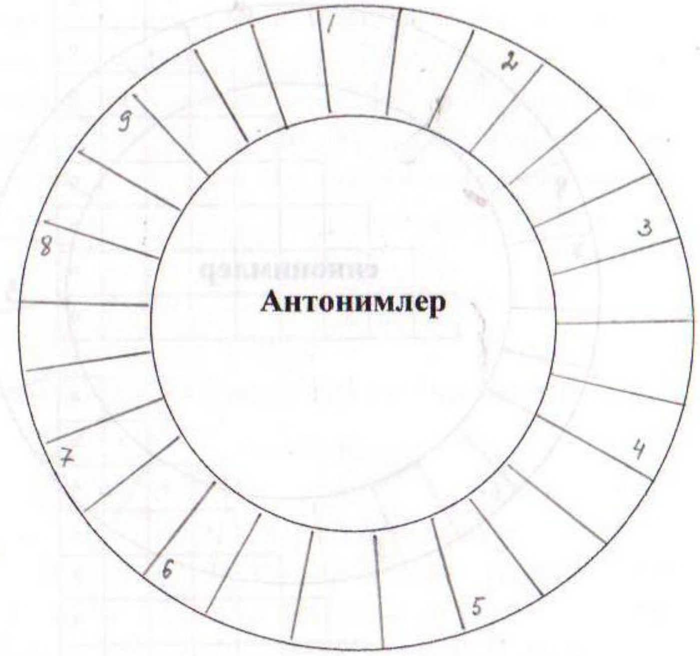

1. баш
2. беяз
3. енгиль
4. инкяр
5. къуру
6. шинген
7. къалын
8. алд
9. ичте

Джевабы: 1.аякъ 2.къара 3.агъыр 4.разы 5.ыслакъ 6.къою 7.юфкъа 8.арт 9.тышта

6. «Онлукълар» булмачалары

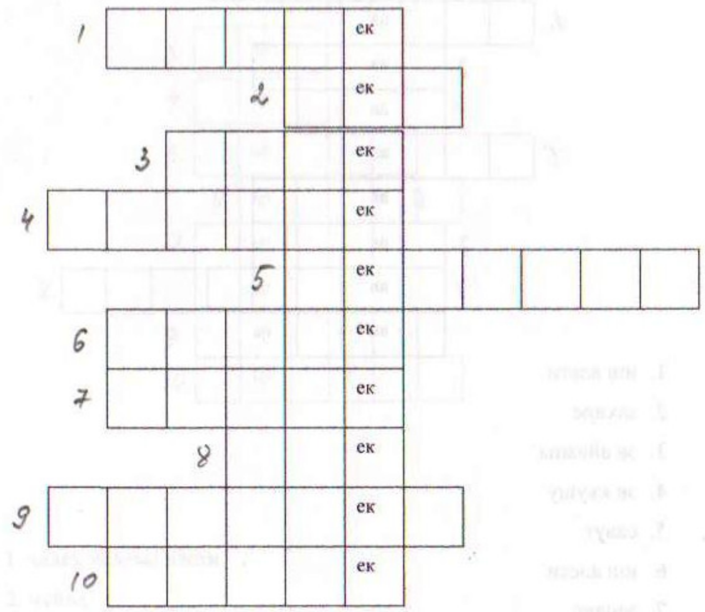

1. кийик къуш
2. эв айваны
3. кийик айван
4. ашерат
5. савут
6. адам мучеси
7. ашайт малы
8. эв алети
9. осюмлик
10. машинанынъ къысмы

Джевабы: 1.лейлек; 2.теке; 3.шамек; 4.кобелек; 5.шекерлик; 6.тирсек; 7.отьмек; 8.элек; 9.маматеке; 10.копчек.

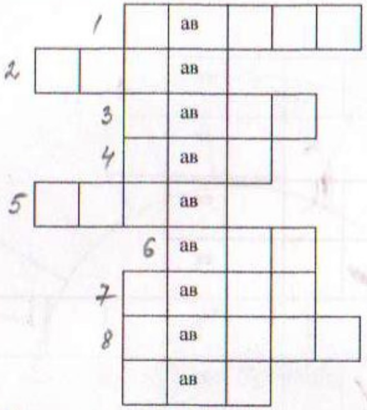

1. иш алети
2. захире
3. эв айваны
4. эв къушу
5. савут
6. иш алети
7. зенаат
8. халкъ чалгъы алети
9. кийик айван
10. тюс

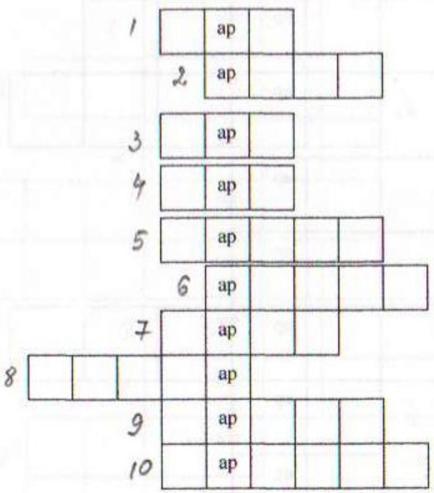

1. халкъ чалгъы алети
2. мейва
3. уфукъ тарафы
4. тюс
5. себзе
6. кийик айван
7. кийик къуш
8. эв айваны
9. адам мучеси
10. ашерат

Джевабы: 1. даре; 2. армут; 3.шаркъ; 4. сары; 5. къартоп; 6. арслан; 7.кърґъа;8. къочкъар; 9. пармакъ; 10.къарынджа.

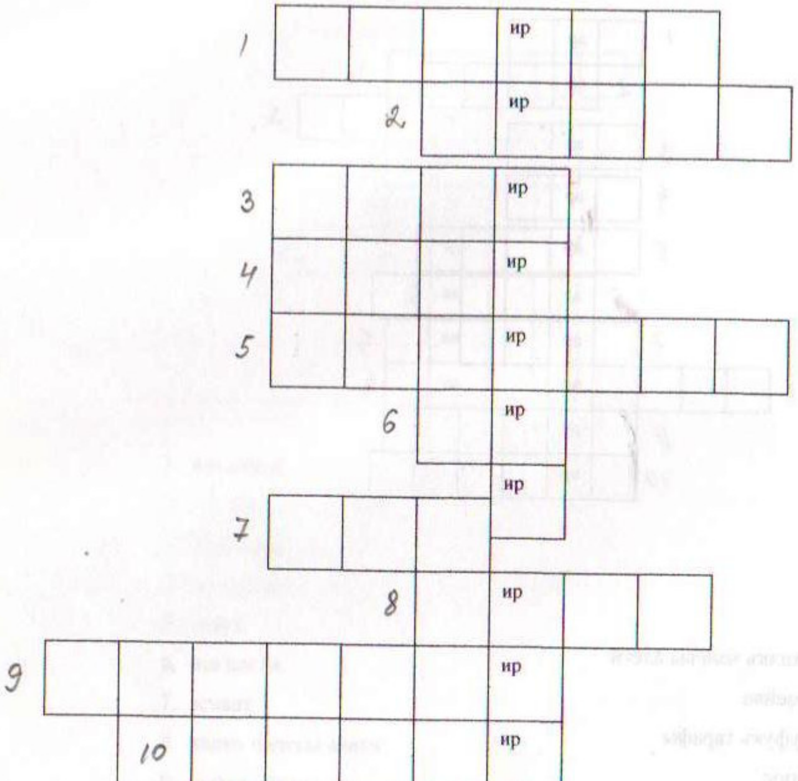

1.зенаат
2.ашерат
3.мейва
4. ашайт малы
5.эв алети

6.сайы
7.сез чешити
8.кийик айван
9.себзе
10.савут

Джевабы: 1.демирджи; 2.чиркий; 3. инджир; 4.пенир; 5.сипиртки; 6.бир; 7.замир; 8.кирпи; 9.чюкюндир; 10.кевгир.

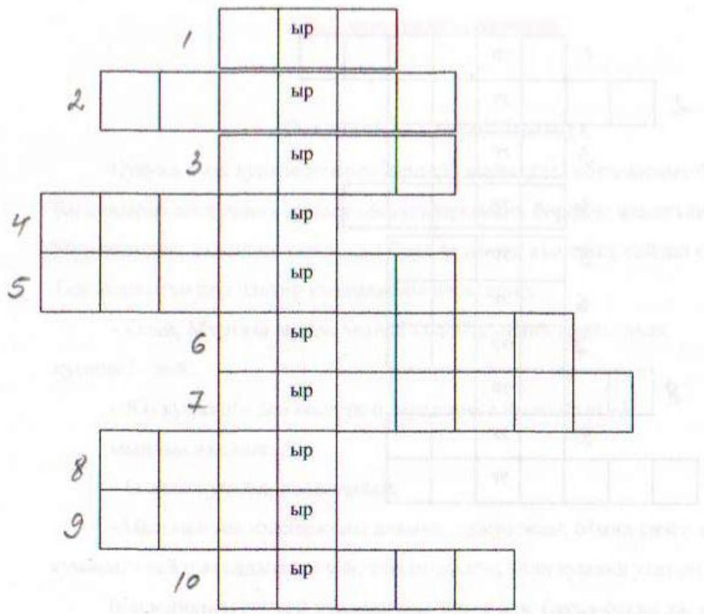

1.сайы
2. ашайт малы
3.иш алети
4.халкъ чалгъы алети
5. табиат адисеси

6. тюс
7.боджек
8. эв къуш
9.терек къысмы
10. . кийик къуш

Джевабы: 1.къыркъ; 2.йымырта; 3. фырчы; 4. сантыр; 5. йылдырым; 6. къырмызы; 7.къырмыскъа; 8. мысыр; 9. тамыр; 10.къыргъый.

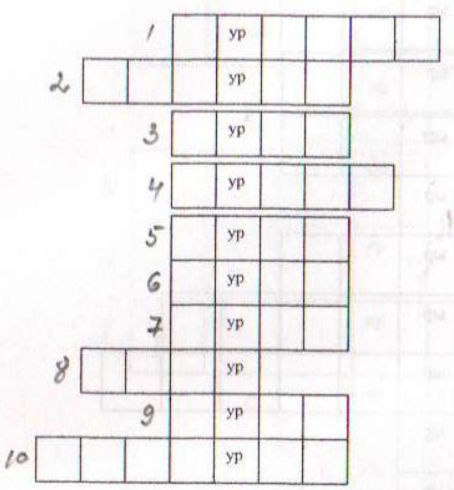

1.татлы емек
2. осюмлик
3. себзе
4. зенаат
5. иш алети
6.халкъ чалгъы алети
7. кийик къуш
8. табиат адисеси
9. адам мучеси
10. ашайт малы

Джевабы: 1.къурабие; 2. итбурун; 3. турп; 4. къуруджи; 5. курек; 6.зурна; 7. турна; 8. ягъмур; 9. бурун; 10. дондурма.

7. Тапмаджалы икяелер

КЪАЛПАКЪ   ТЮКЯНЫНДА

Сувукъ кузь куньлеринин биринде шакъаджы ногъайнынъ бириси Багъчасарай шеэрининъ меркез сокъакъларынынъ биринде ачылгъан саран Муртазанынъ къалпакъ тюкянына бара ве озюне къалпакъ сайлап башлай. Тюкянджыгъа бир эльтир къалпакъны косьтерип:

- Олян, Муртаза акъам, мынав къалпакъынынъ пияты къач кумюш? - дей.

- Юз кумюш! - деп кестире о, муштериге йылмайып. -Я мынавы къалпакъ?

- О элли кумюш, къардашым.

-Айса мен шо къалпакъны аламан, уджуз экен. Мына сизге элли кумюш, - дей шакъаджы ногъай, тюкянджыгъа элли кумюш узатып.

Бойлеликнен ногъай къалпакъны элине ала, бакъа-бакъа да, къапы тарафкъа адымлай, сонъ кене артына чевириле де, къайтып саран Муртазагъа мураджаат эте:

- Ёкъ, акъам, мен бо уджуз къалпакъны алмайман, магъа банакъы паалысыны берчи. Онынъ пияты не къадар эди шо?

-Юз кумюш!

-Мен сагъа, акъам, элли кумюш берген эдим, шаймы?

- Эбет, эбет, берген эдинъ. Кене шу къадар даа берсенъ къалпакъ сенинъки.

- Элли кумюшнинъ джерине мына бо къалпакъны ал. Онынъ пияты да тамам элли кумюш тура, - дей шакъаджы ногъай.

Муртазанынъ элиндеки юз кумюшлик эльтир къалпакъны алып, артына-огюне бакъмадан тюкяндан чыкъып кете.

*   *   *

Балалар, айтынъыз, шакъаджы ногъай саран Муртазагъа эписи олып къач кумюш берди?

ДЖЕВАП

Шакъаджы ногъай саран Муртазаны алдатып, 50 кумюшке 100 кумюшлик къалпакъны алып кеткен.

БАЗИРГЯНЛАР

(Тапмаджалы икяе)

Сыджакъ яз куньлерининъ биринде учь базиргян Акъмесджитнинъ шаматалы базарына барып, озь малларыны сата. Ишлери биткен сонъ учю де раатланмакъ ниетинен шеэрнинъ энъ намлы къавеханесине бара. Онынъ саибине чиберек сымарлайлар. Раатланмакъ ичюн де бир одачыкъ алалар. Ичериге кирип, узангъанларынен юкълап къалалар. Бираздан къавеханенинъ аякъчысы чибереклерини орьнекли чини табакъкъа ерлештирип, мусафирлернинъ одасына алып кире ве яваштан къона устюне къойып, чыкъып кете.

Шу арада базиргянлардан бириси бурнуна ургъан лезетли емек къокъусындан уяна.

Еринден турып, чибереклерни сайып учьке боле. Озь пайыны ашап, кене ерине барып ята. Бу арада экинджи туджджар уяна. Еринден къалкъып о да софра башына келе ве табакътаки чибереклерни учьке такъсимэтип, кенди пайыны ашай. Сонъ ерине барып созула да юкъугъа дала. Арадан эппейи вакъыт кечкен сонъ къартча базиргян уяна да, къона башына келип, о да табакъ ичиндеки чибереклерни учьке боле ве озь пайыны ашап, достларыны уята. Базиргянлар уянгъанларынен савутта олгъан чибереклерни сайып бакъалар. Табакъта даа секиз дане чиберек артып къалгъан.

Къана, балалар, айтынъыз бакъайым: къавеханенинъ шорбаджысы мусафирлерге къач дане чиберек пиширип ёллагъан?

ТАПМАДЖАЛЫ ИКЯЕГЕ ДЖЕВАП:

Биринджи базиргян 9 чиберек ашады.

Экинджи 6 чиберек ашады.

Учюнджиси исе 4 чиберек ашады.

Табакътаки 8 чиберекни бу ракъамларгъа къошсакъ - эписи олып 27 чиберек ола.

АФЕРИН, ОГЪЛУМ, ЯНЪЫЛМАГЪАНСЫНЪ!

ТАПМАДЖАЛЫ ИКЯЕ

Алуштали бир тюкянджы кендже огълуны сынамакъ ниетинен файтонына отуртып, шеэрнинъ энъ шаматалы базарына алып бара ве онъа шойле дей:

- Огълум, мен санъа бир назик ишни авале этмек истейим. Сен бунъа не дейсинъ?
- Баба, мен сиз авале эткен эр бир ишни эда этмеге азырым! - дей, огълу.
- Ойле исе, Рустем, мына санъа эки кумюш. Элинъе мынавы сепетни ал да, базардан манъа шу акъчагъа учь тюрлю мейва сатын алып кель.
- Баба, айтынъыз, джанынъыз анги мейваларны арз эте? - сорай огълу.
- Къайсы, алма ве бера армуты, - дей тюкянджы огълуна. - Бир дане къайсынынъ фияты -бир капик, бир алманынъ фияты - эки капик, бир бера армуты исе учь капик. Бакъ, янъылма! - деп тенбиелей бабасы Рустемни.

Балачыкъ файтондан секирип тюше де, емишлер сатылгъан бештахталар янына келе ве бабасы берген эки кумюшке 60 дане къайсы, сонъра къандиль алм* ве сап-сары бера армутлары сатын ала, оларны мукъайтлыкънен сепетине ерлештире де бабасынынъ файтоны тургъан ерге келип: «Мына, баба, буюрынъыз, сымарлагъан мейваларынъызны кетирдим, - дей.

Тюкянджы сепетни къолуна алып, емишлерни айры-айры сайып чыкъа ве огълуна хытап эте:

- Аферин санъа, Рустем, янъылмагъансынъ, эсаптан анълай экенсинъ!

Къана, балалар, айтчынъыз, Рустемчик базардан къач дане алма, армут сатын алды?

Д Ж Е В А П

Догъру джевап бойле олмакъ керек:

Рустем базардан 25 къандиль алма, 30 дане бера армуты сатын алып кельген.

60 къайсы - 60 капик 25 алма -

50 капик 30 армут - 90 капик

Эписини къошсакъ 2 кумюш ола.

(60 + 50 + 90 = 200 капик = 2 кумюш)